

cidno ukazuje i na moguće načine suprotstavljanja kić filozofiji. Borba protiv kića je ustvari borba protiv svih oblika represije i totalitarizma. Borba protiv kića, dakle, podrazumeva veru u dubinu bića, u neki već oživotvoreni ili očekivani ideal koji će razrešiti naše dileme o pravdi, istini, slobodi, progresu, ljubavi. Istina je opasan pojam koji je takođe podložan uticajima procesa kojim se razvija i živi kić u svojoj neuhatljivosti. Ne samo literatura, umetnost, muzika, moda, običaji, već i nauka, religija, filozofija, ideologija, politika — nose u sebi deo te strašne kić-bolesti. A kada se u bilo kojoj od ovih oblasti ispolji kić-situacija, ona je i najopasnija jer je najdugotrajnija, sa svih strana pomagana, brižljivo negovana, raspaljivana do strasti, nacionalnih, religioznih ili ideoloških zanosa. I kada bismo znali definiciju, stvarnu i neporecivu, one druge strane koja stoji nasuprot kiću, možda bismo lakše došli

do načina kako da mu se suprotstavimo. Ali kako u umetnosti, ako se zadržimo samo na njoj, ne može biti objektivne provere vrednosti u jednom krugu ideja i kako se jezik umetnosti često poistovećuje sa ideologijama, religijama, društvenim sistemima, materijalima i materijama, ne samo da je teško dopreti do suštine i odgonetnuti stvarne, autentične sadržaje procesa, kojima se umetničko delo približava svom apolutu, jedinstvu života i smrti, iluzije i stvarnosti, već je skoro nemoguće naslutiti i one, koliko-toliko vremenom i iskustvom potvrđene, sadržaje koji nas približavaju SMISLU.

Međutim, postoji jedna utešna činjenica koja istina neće razlučiti kić od autentičnosti, prvi od istine ali koja je deo naše nade, to je sadržina i akcija kritičke svesti o kiću kao delu našeg vlastitog bića, naše spremnosti da se predajemo slatkim snovima, dalekim verova-

njima, duhovnoj lenjosti, pasivnosti. Kić je čutanje kada nam savest daje razloga za govorenje, kić je odbijanje da se pogledamo oko uoko, da javno kažemo šta mislimo i šta ne želimo, u šta verujemo ili ne verujemo. Kić je i kad pripadaš partiji u čiji program ne veruješ, kić je kad se prepustimo nekoj trendovskoj struci bez vlastitog htjenja da iskažemo svoje »ja«.

Svet o kiću je svetlost koja ohrabruje

Ta svest je, bez obzira što nije nova, duboko povezana sa stvaralačkim procesima u kojima (i kojima) nastaju nove vrednosti. Psihološki okviri Kić-manira odražavaju stanja društvenog zastoja, egoizma, svejednosti, oblike nasiљa — medijskih, materijalnih, ideoleskih. Zato da na kraju ponovim još jednom: o kiću se zna dugo i bezmalo sve, o njemu se često govori — nije li vreme da priznamo da nismo uveli, ili ne uvel dovoljno energično, protiv njega. Već i to priznanje bilo bi svojevrsno ohrabrenje.

politički kić izneverenog raja miloš knežević

Neopovrgnuta katastrofičnost savremene jugoslovenske situacije ogleda se u lebdećoj opasnosti krvoprolića. O zločudnosti trenutka drastično svedoči neobuzdan rast nelogičnosti u javnim postupcima i neukost aktera u upravljanju društvo. U plimi političke opskurnosti vlada neizvesnost. Pa gde bi tu onda mogao biti kić? A gde kičasto i kičersko? Ima li politička sfera ikakve estetske komponente? Uspostavlja li se ona po sebi kao lepo ili ružna? Da li politički proces bar u svojoj pojavnosti dozvoljava analiticarima konstituisanje političke estetike?

Na žalost eventualnih mrzitelja istoricizma istraživati prezentne oblike političkog kića koji je komprimirao medijski i politički prostor zapravo je nemoguće bez strpljivog razabiranja smisla osme decenije (period 1970—1980. god.) koja će po mnogo čemu biti zapamćena kao jedinstvena u poratnoj skoro poluvekovnoj jugoslovenskoj istoriji. U toj deceniji između ostalog kić je bio središnji fenomen ali i mehanizam neophodan za razumevanje zvanične ideologije i politike. Reč je ustvari o vremenu završetka jedne dugovečke i stabilne vladavine, o poslednjim godinama Josipa Broza Tita.²⁾

Upravo ta decenija pruža obilje važnog materijala za spoznaju koliko se i kako se početna radikalna energija socijalne rekonstrukcije zaostalog i perifernog balkanskog društva mogla preobraziti u potonjoj fazi u konzervativnu autoratiju. Splašnjavanje tvoračkih potencijala grupa i kolektiviteta mimikrično je iskazivan serijama reformi »zaživljavanja« ideja, procedura, institucija i globalnih vizija. Ali, pri tom je kao neizbežna konstanta ostajala nesporna vlast oligarhije, elite političkog vrha i nepriskosvenog vode.³⁾

Koliko su još uvek snažni tada instalirani mehanizmi politike dokazuju dugačka senka potrošenog kardelijanskog utponzizma, koji je kulminirao upravo u toj deceniji. Ta senka u osnovi boljevičkog reformizma nadjava se, istina sve bleda i danas. Generacija koja je pod snažnim uticajem kominterne, predominantno vodenu unutrašnjim motivima pripremila, započela i imala namenu da dovrši političku revoluciju, pred kraj svog biološkog veka energetično je prionula da ostvari »integralno samoupravljanje«. Euforično finalizovanje komunističke utopije umesto u žudenom eshatonu društva »udruženog rada«, blagostanja i »bratstva i jedinstva« okončalo je u silovitom razviću skrivenih destruktivnih potencijala kako vizije, tako i njene praktične realizacije. Nije se ostvario normativni ideal već se iskazala sama realnost tog idealja. A promocija idealna bila je apolgetske teorijske kić. Iz naknadne perspektive vidljivo je da su i »ideal-lozi« ipored svojih redovnih represivnih funkcija suštinski bili kić—meheri. I pored samodopadljive partite kardelijanskog diskursa»realnog samoupravnog socijalizma« posvemašnjih područljivanja i neprestanog dosadnog retoričkog stavljanja coveka i humanizma u prvi plan, ipak je prepoznat voluntarizam vode i njemu soobraznog teoretičara vodstva. Ne može da promakne otužni osećaj kićaste proizvoljnosti poretka urušenog pod težinom rokoko samoupravljanja. Samoupravni integralizam oda-va je utisak preornametisanosti i izvesne presladenosti karakteristične samo za ono što želi da se strasno dopadne. A namera da se društveni i pojedinačni život konpletno reguliše bila je uočljiva. Istina, kao i napor da se to bar u direktnoj i preskrptivnoj ravnini učini na harmonizujući način. Otuda i snažna samoproizvodnja globalnog kića (ili sistemskog kića, kića—sistema) iz onih antropoloških, socijal-nopsiholoških i praktičnih razloga mnjenja kako je život najlepši upravo u ovom našem najboljem od svih mogućih svetova. Rast društvene narcisoidnosti tekao je uporedo sa razvojem čitavog spletne fikcije o vlastitom položaju u prostoru i vremenu.⁴⁾ Otuda raspadom centrirane ideologije

(rado zwane »jednoumije«) nastaje konfuzija. Uneredenost je posledica rasturanja fiktivne realnosti utopizma. Posle hipernormiranosti sledi anomija. Posle iluzija konpletne porekta realnost potpunog nereda. Posle etabliranog sistema — haos u sistemu.⁵⁾ Surogat sreće koji je negovan u gerijatriskom periodu političke revolucije, onemoćale i traume, samobranute i samozadovoljne posle biloškog nestanka sa istorijske pozornice omiljenih likova, pretvorio se u konkretnu nesreću. Prividno lepo postalo je osetno ružno. Onda lepo, sada otčitano kao kičasto, ili baš kao kić utemeljeno. Tim više jer su sva ona demagoška nastojanja ozbiljnja vizije usahla pred činjenicom da iluzije više niko neće da plača. Alimentirani utopizam osiroteo je poput ucveljene napuštenice.

KIĆ ASPEKTI HARIZMARIJE

No, možda značajniji kić momenat novije političke istorije predstavlja specifični jugoslovenski fenomen harizmarije — neprikosnovene vladavine ličnosti izuzetnih svojstava u dugom vremenskom intervalu. Ako se izuzmu mnogobrojne osvete i iskupljuvanja, memoarske invektive više u domenu političke pornografije svojstvene bezbednom postmortalnom oslobođanju od kulta, dubinskih uvida u taj fenomen još uvek nema dovoljno.⁷⁾ Morala je izgleda proći čitava decenija da bi se javile prve analize. Teška općinjenost i ophravanost Titovom pojavi lako je razaznatljiva ne samo kod nekadašnjih »saboraca« i »najblžih saradnika«, već i kod sadašnjeg političkog personala vladajućih nacionalnih tj. etničkih oligarhija. Neprepoljene frustracije totalnom i totalitarnom vlašću ne zapaju se samo kod eksdisidenata, već i kod nekadašnjih favorita režima.⁸⁾

Odrice se učešće u zloupotrebama vlasti, drugaćije se opisuje pristanak na jedan sasvim poseban tip življenu politike. Empirički utvrđljiv slab i sporadičan otpor pogubnim učincima ličnog režima u poznoj fazi, može biti tumačen ne samo visokom količinom latentne i manifestne represije, strahom od sankcija, već i znatnom stepenom samobranne, autocenzure i koruptivnim moćima samog sistema. Pristanak je pored prisile drugo lice politike. Na to upućuju brojni nalazi klasične političke filozofije od Platona, preko Makijavelija, Hobesa do Karla Šmita. Na sistem harizmarije se ne samo pristajalo, već i više od toga on je samopostavljanjem sadržavao široku podršku. Štaviše, ta je podrška bila široka, aktivna i jaka. Ali, da je u masovnoj psihologiji pozognog titozizma harizmariski oblik političke vlasti imao i visoke kičerske potencijale više je nego nesumnjivo. Koji su izvori masovnog opravdanja autokratije u jugoslovenskim uslovima tek bi trebalo da objasne istraživači.⁹⁾

U poslednjoj deceniji Titove epohe Karadordeva konceptacija »integralnog samoupravljanja« ušla je u realizaciju. Istovremeno spoljno politička doktrina nesvrstavanja kao »trećeg puta« i Jugoslavija sa Titom na čelu kada vode »trećeg sveta« označila je globalno dovršenje »našeg sopstvenog puta budućnost«. Potpuna pobeda samoupravne utope locirana je u samorazumljivu harizmariju koja je normalizirana »epochalnim« Ustavom od 1974. Ambicija milenijumskog trajanja »zakona svih zakona« sadržala je odredbu neograničenog mandata istoriskog lidera (bez prava primogeniture), a sve zbog neuporedivih ratnih i poratnih zasluga. Donose se sistemski zakoni pa onda 1978. čuveni »Pravci razvoja...«. U zemlji su potučeni svi politički neprijatelji. U inostranstvu neprijatelji pak ginu u medusobnim obraćunima. Hostilizovana politička ideologija u svom makismalističkom nastupu ne priznaje protivrečnosti, napetosti niti samu mogućnost unutrašnjeg konflikta.¹⁰⁾

Jedan već zaboravljeni političar tada izjavljuje da »naš sistem i nema političkih protivnika osim nekoliko osvedo-

1) Mogućnosti konstituisanja političke estetike mogla bi se povezati sa onim konceptuom koje politiku u celini razumeva kao umetnost (umeće, vestišta). Tako recimo Gustav Radbruh govori o estetiči prava. Vidi: Gustav Radbruh, »Filozofija prava«, Beograd, 1980. Nolit, str. 136.

2) Ubrzanim dekonponovanjem jugoslovenske države raste značaj ispitivanja komunističkog integrizma. U tom smislu neizbežno je nepristrasno propitivanje Titove vladavine u drugičijem teorijskom ključu, Možda KRITIKE TITOLOGIJE!

3) Radi se o odnosu evolucije i revolucije, reforme i konzervacije, različici između realnog socijalizma i socijalističkog samoupravljanja.

4) IDEAL-LOGIJI predstavlja skup idealja kojim društvene grupe po cenu istine neopravduvaju, odnosno diskredituju jedan porekad društvene moći ili snage mu se suprotstavljaju. Svetozar Stojanović, »Od marxizma do etatizma sa ljudskim licem«, Beograd, 1987, FDS, str. 98.

5) Bilo bi zanimljivo istražiti etno-psihološke determinante uspostavljanja međunarodnih stereotipa. O tome Jovan Rašković, »Luda zemlja«, Beograd, 1990, Akavijus.

6) Mišljenja se razlikuju: 1. Haos je nastao jer sistem nije zaživeo, nije se ostvario, nije dovršen. 2. Haos je nastao jer je sistem primenjen bez osatka, a njegovo samodokidanje je bio njegov skriveni cilj.

7) Autor kovanice HARIZMARIJE je Svetozar Stojanović i ona označava oblik političke vlasti i ustrojstva zasnovan na posebnim svojstvima vodeće ličnosti. Autor bazičnog, klasičnog pojma harizme je Maks Weber. U politikološkoj literaturi harizma se najčešće tretira pod odrednicama »elite« i »autoret«. Vidi: Leksikon temeljnih pojmoveva politike, Zagreb, 1990, Školska knjiga, str. 70 i 285.

8) Tako Milovan Dilić Titu posvećuje čitavu knjigu. Vidi: Milovan Dilić, »Druženje s Titom«, Beograd, 1990, privatno izdanie. Dok Dobrica Čosić u knjizi »Čovek u svom vremenu« [razgovore vodio Slavoljub Dukić], Beograd, 1989, Filip Višnjić na str. 295-300 u deljku »Odnos prema Titovom delu« izlaze svoj emotivni odnos prema Josipu Brozu.

9) Pristanak u koordinatima atutotarnog političkog porekla mogao bi biti tretiran i kao submisijski [podredniciji] u posebnom pomerenju psihičkom stanju potičnjavanja totalitarnoj vlasti.

10) Atmosferu i mehanizme u istorijskoj veritabilnosti geneze autokratije najdetaljnije opisuje i tumači Kosta Cavoski u knjizi »Tito — tehnologija vlasti«, Beograd, 1991. Dosije 11 Vidi: Zoran Gluščević,

UMETNOST KIĆA

čenih ludaka». Opozicija je psihiatrizovana jer »bolesno žudi za vlašću«. Nastaje na prvi pogled stamena idila. Idila svevlasti. To je doba povelja, plaketa, diploma, darova, odlikovanja, ključeva, trofeja, zahvalnica, čašćavanja i počasti; doba moralno-političke podobnosti, slavopojki i himnopojaca. Ali, i kripto-politike zaduživanja jer u tadašnjoj međunarodnoj konstelaciji zapadu još uvek strateški odgovara da nam pozajmljuje i da nas kreditira. Jedna epoha je u zenu.

KIĆ IDILA I OBOŽAVANJA POSTOJEĆEG

Vrhunac dekade kića je povratak predsednika harizmarha sa puta po dalekom istoku kada se domaći ceremonijal majsot usavršeni na mnogobrojnim obeležavanjima, proslavama i dočecima postideni veština i umećem svojih koreanskih kolega na brzinu obučavaju i imitacijom azijatskih rituala pretvaraju ulice Beograda u delirantni topos cezarističkog trijufa. I na samom kraju priče ostareli harizmarh u sutonu života na nekoliko meseci pred smrt po povratku sa samita nesvrstanih u Hanoi prolazi kroz slavoluke, gazeći preko asfalta prekrivenog tonama za tu priliku uvezenog cveća, dok na improvizovanim binama poskakuju kulturnoumetnička društva, a razdragani gradani mašu državnim i partiskim zastavama. Trijumf u potpunom oduševljenju! Doduše razumljiv u koordinatnom sistemu pristanka i podrške samopodajljivoj moći harizmarhije.¹⁴⁾ Ono što još uvek čudi je podatak da su najizrazitiji slučajevi masovnih egzaltacija tog tipa odigravani na tadašnjem i sadašnjem srpskom političkom prostoru. Eto dodatnog razloga za pomnije ispitivanje lokalne etno-psihologije. Nepobitna ukorenjenost idolatriskog sindroma izraziće se na istom prostoru i nešto kasnije u pervertiranju formi. Sklonost ka podredivanju i naklonost ka autoriterizmu ima duboke korene. Nije na odmet potsetiti da je svojevrsni titistički hedonizam snagom svog magenitizma reprodukovao jake porive imitacije. Njegov srednjoevropski, autrougarski pa i orijentalni hedonistički estetizam na nižim nivoima postitoističkih sledbenika, «saradnika» i »Saboraca« doživljavan je kao obrazac nedostizan u oponašanju. Za to prosto nije bilo ni lice snage, ni stila ni šarma — ali ponajpre nije bilo dovoljno sredstava.¹⁵⁾

Sa bolešću i prvim znacima senilnosti, te prelaženjem faktičke vlasti na grupu tzv. »koordinatora« dvorski ambijent tridesetak rezidencija u kojima je što živeo, što povremeno boravio, poprimio je izrazito dekadentna svojstva. Formalizovana je stroga, etikecija utanačeni ceremonijali, napravljen zaštitni zid oko harizmarha, kako se ovaj ne bi uznemirio prilikom nenadanog suocavanja sa sirovom stvarnošću. Nedodirljivost i odmerene ritualne komunikacije sa ljudima stvara le legendu o vodi još za života.¹⁶⁾ Adoracija vladara, luksuz kojim je okružen, rezidencijalni ambijenti dvorska atmosfera, metafore *Dedinja* i *Briona*, kao pradenog raja na zemlji i danas su utisnuti u svest političkih kopirnata i imitatora. Još uvek izazivaju zavist i divljenje. U tome je nesporazum preteklog personala prošlog režima i tek pristiglih učesnika u političkim doga-

danjima. Ovi drugi naprosto ne poseduju zavist niti tešku ophrvanost ranijim kultom, a još manje robiju nesvesnoj težnji imitacije. Stoga emanicipacijom od jednoumlja vrše oslobadanje od kićera ranih dogmi i kić strukture unisone ideologije.¹⁷⁾

KIĆ EFEKAT PONAVLJANJA ISTORIJE

Bitni sastojci harizmarhije koji su gradeni decenijama praktikovanja lične vlasti, u potonjem periodu »nejačkih Uroša« i »otimanja o carstvo«, dakle u periodu post-titoizma (možda i post-socijalizma), a naročito u savremenom trenutku, temeljno su izmitirani, ali na znatno nižem istorijskom nivou i na manjem geografskom prostoru. U više manjih retoričkih državica uspostavljenih na etničkom principu prošlo se izgradnji kultova morfološki sličnih prethodnom. Ako bi se analizirali semantički, ikonografski i simbolički elementi masovnih okupljanja u poslednjoj deceniji uočila bi se zapanjujuća fenomenološka sličnost sa različitim okupljanjima u drugoj polovini kić-dekade (1975-1980).¹⁸⁾ Ako se kao doslovni medaš uzme antiklimaks Titove sahrane 4. maja 1980. sa milionskom rasplakanom masom na ulicama i trgovima glavnog grada nazreće se da su mehanizmi, procedure i tehnike okupljanja već solidno usavršeni u prethodnoj etapi.¹⁹⁾ Razne diferencijacije, homogenizacije, udruživanja, razdrživanja, kvalifikacije, podrške i ogradijanja, sve je to razradeno u predašnjem periodu. Čak su istečetipi, arhetipovi, nacionalni folklor i metafizika verska osećanja, psihoza zavere, neprijatelja, rodoljubstva i izdajstva... sve to zajedno modelovani u dobu harizmarhije realnog samoupravljanja. I sasvim skora izazivanja delirantnih stanja, kao uvođenje u gradanski sukob, pa čak i verski i međunalacionalni rat imala su svoje maskirane premijere još u vreme no jednoumlja.

Ali time što se ponavljaju dogadaji ne moraju biti i manje dramatični. Najzanimljivija je drama ponavljanja jer ukazuje na nesposobnost izvlačenja pouka iz zbijanja. Prvi, drugi i svi ostali mogući populizmi svojom karnevalskom podlogom ne samo da tangiraju kić već su bitno kićerski strukturisani. Uprkos embrionalnom pluralizmu koji katkad licio na politiku nušićijadu, a koji svakako nije bio plod dobre volje vladajućih krugova ili konsensusa, već puka iznudica, ratoborni idolopoklonici kultova bez odgovarajućih ličnosti nanošu teže isključivom pravu zastupanja nacionalnog i državnog interesa. Ono na šta ne računaju jeste neželjeno ali nužno poređenje sa originalom. Na delu je nemogućnost da se posle, u Jugoslaviju do sada jedino poznatog iskustva harizmarhije uspostavi bilo kakva nova kao izvorna.²⁰⁾ Ono što se po svemu sudeći postiže je manje-više uspela imitacija. To je i inače unutrašnja kontradikcija svakog režima lične vlasti, svake autokratije koja u procesu nekritičkog i iracionalnog oponašanja stvara politički kić i dosadu. Jer ako je kić dekada oronulog harizmarha po merilu interne efikasnosti vršenja političke vlasti na nesreću bila krajnje efikasna u samoodržavanju, imitativni politički kić na nižem nivou i na manjoj teritoriji, pri lošijim uslovima života i krajnje ružnim, čak odvratnim političkim procesima, ne samo da nije efikasan već je samorazoran u svojim tragikomičnim ispoljavanjima.

• Život u ružičastom •, Beograd, 1990, Prosveta

12 Možda je interesantnije sastaviti spisak ličnosti koje su na različite načine uticale na samog Tita, poput Staljina, Čerčila, posredno Hajla Selasija, Reze Pahlavija itd.

13 O tome se neprestano javljaju nova svedočanstva ličnih pratileaca, šofera, sobačica, domaćica, poslanih, baštovana, u posebnom žanru DVORSKE ISTORIJE, povesti intriga i spletki kao zanimljivog, ali nipođaštanog istoriografskog izvora.

14 Izvanredna ilustracija tog »nesporazuma« generacija je nerazumevanje etičke inicijative »Terajzijskog parlamenta«, odnosno »Foruma česme«, kao izraza pokreta studenata. Za političke tradicionaliste bila je zapanjujuća i sasvim nerazumljiva neosvršena ležernost političkog nastupa mladih na Terajziji.

15 Dovoljno je samo pogledati snimljene filmske i video materijale i montažom paralelnog toka uočiti identičnost.

16 Vidi: »Bilo je časno živeti s Titom« podnaslov. »Kako su jugoslovenski novinari i foto-reporteri zabilježili dramu poslednje Titove bitke i sedam najtužnijih dana Jugoslavije« Zagreb, 1980, Vjesnik

17 Svojevrsno je lansirana parola »POSLE TITA TITO«, kasnije kada se postavilo pitanje može li neko da zameni Tita kao NOVI TITO dat je određan odgovor. Sada upravo teče proces odricanja od Tita, empirijski uočljiva DETITIZACIJA. Ukiđaju se imena, skidaju nazivi, određe prošlost — ali se sa istim kić pretpostavki glorifikuju novi miljenici trenutne političke sreće.

pornografija

slavko furdek

I

Ulez u stan. Bela vrata. Kvaka i ključ. Vidorikoder je pokvaren. Presnimio sam seks i laž. Večeras ču sa Gombijem i pornografijom pisati priču o ogledalu. Ogledalo smo ona i ja. Pričamo. Na krajevima plastičnog rama je krv. Menstrualni ciklus je poremećen. Sama sam. Uplašena kao lasica. Tako si nežna dok čitaš o Ka. Prebac na borbe s bikovima. Pomislio sa.n. Žena, muškarac, ogledalo i pornografije

II

Imamo trinaest sklopjenih rečenica. Vidi gore. Ovim redosledom. Ulezimo u stan. Vidićemo bela vrata. Pridržavam kvaku, ona otključava. Presnimila je moju laž. Zatražio sam seks. Večeramo sa Gombijem. Ogledalo je krvavo. Menstrualni ciklus je bolan. Tako si nežna dok čitaš o Ka. Gledamo borbe s bikovima. Nisam pomislio, da je priča završena. Ovo je nedovršeni roman. Jedan skroman odložak. Ruža je roman. Kiš, Pavličić i Borhes su naša pornografija.

III

Ovo je napisao Borhesov duh u proleće LLLX godine.

glas, 7. zivnja

glas, 7. zivnja